



## Friese matrozen op 18de-eeuws fregat

Tijdens zijn eerste missie in 1715 verging het fregat *Huis te Warmelo* in de Finse Golf. Drie eeuwen later troffen duikers dit oorlogsschip van de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier in uitzonderlijk goede staat aan. Sinds de vondst en identificatie is de documentatie van het scheepswrak ter hand genomen. Daarnaast wordt in Nederlandse archieven gezocht naar informatie over de bemanning, die voor een aanzienlijk deel uit Friesland bestond. Dankzij een overgeleverde betaalrol zijn namen, rangen en herkomstplaatsen bekend en aangevuld met gegevens uit andere historische bronnen. Zo is van enkele bemanningsleden een levensverhaal te schetsen.

Detail van een portret van de *Huis te Warmelo*, in 2023 geschilderd door Thijs Visser. (Foto Thijs Visser)

**D**e *Huis te Warmelo* liep in 1709 van stapel in Medemblik. Het oorlogsschip had een lengte van 125 Amsterdamse voet (circa 35,5 meter) en was uitgerust met 44 kanonnen. Zes jaar na zijn tewaterlating volgde de eerste missie. Op 1 juni 1715 koos het fregat *Huis te Warmelo* met elf andere Hollandse oorlogsschepen het ruime sop met bestemming Oostzee. In het kielzog van

dit eskader, dat onder leiding van viceadmiraal Lucas de Veth stond, zeilden 170 koopvaarders. Hij had de opdracht om met zijn eskader de koopvaarders te beveiligen tegen Zweedse kapers en oorlogsschepen.

De eerste reis van het fregat zou tevens zijn laatste reis worden. Op 25 augustus voltrok zich midden in de Finse Golf een noodlottig ongeluk. Het oorlogsschip stootte lek

op een blinde klip en zank. Aan boord bevonden zich bijna tweehonderd bemanningsleden. Ongeveer zeventig van hen wisten zich te redden in sloepen en werden door Engelse koopvaarders opgepikt.

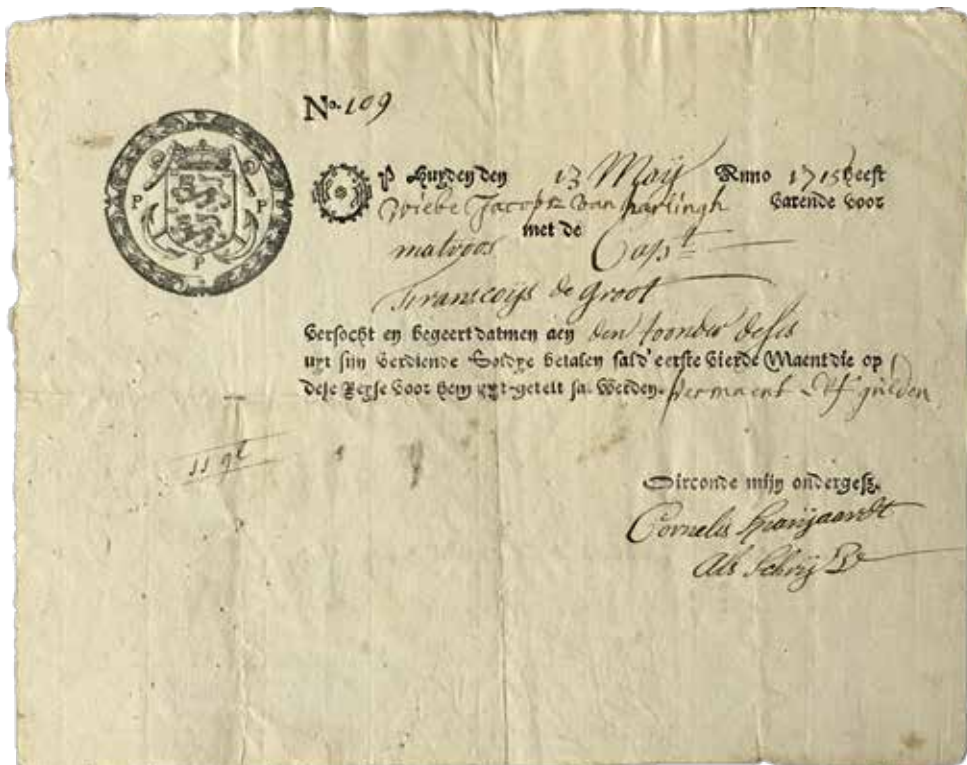
### Friese matrozen

In de 17de en 18de eeuw duurde een dienstverband op een Nederlands oorlogsschip doorgaans niet langer dan één reis. Voor de opvarenden van de *Huis te Warmelo* betekende dit een verbintenis met de Admiraliteit van vier tot vijf maanden. De enige uitzondering hierop was kapitein François de Groot uit Alkmaar die sinds 1713 een vaste aanstelling bij de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier had.

## De eerste reis van het fregat zou tevens zijn laatste reis worden

Voor de reis naar de Oostzee werden de drie luitenants, twee schippers en twee schrijvers door het admiraliteitsbestuur aangewezen. Zij waren allen afkomstig uit Alkmaar of Medemblik. Samen met kapitein De Groot stonden zij voor de opgave om in korte tijd bijna 200 medeopvarenden te werven. Dat ze daarbij van lokale netwerken gebruikmaakten, laat de betaalrol van de *Huis te Warmelo* goed zien. Vrijwel alle sleutelposities aan boord van het oorlogsschip, van bootsman tot bottelier, werden door plaatsgenoten ingevuld. De grootste uitdaging voor de wervende officieren was het vinden van 128 matrozen die het zware scheepswerk moesten verrichten. Daarvoor moet een beroep zijn gedaan op het arbeidsreservoir in Friesland, want 41 matrozen kwamen van de overkant van de Zuiderzee. Dat is ruim een vijfde van de totale bemanning van de *Huis te Warmelo*. Zo'n fors aandeel Friese bemanningsleden was niet gebruikelijk voor een oorlogsschip uit Hollands Noorderkwartier.

De meeste Friese matrozen kwamen uit Bolsward, Franeker en Sneek. Daarnaast was een zevental uit Harlingen en Leeuwarden afkomstig. Hoewel archiefbewijs vooralsnog ontbreekt, ligt het voor de hand dat een van officieren in



1715 naar Friesland is afgereisd om de matrozen te werven. Uit latere tijd zijn voorbeelden van werving op 'vreemd grondgebied' bekend. Zo vroeg het admiraliteitsbestuur in Enkhuizen in 1765 toestemming aan het Amsterdamse stadsbestuur om in die stad dertig tot veertig ervaren matrozen voor het oorlogsschip *West-Friesland* te mogen werven, omdat die simpelweg in Hoorn en Enkhuizen niet te vinden waren.

De namen in de betaalrol van de *Huis te Warmelo* vormen een dankbaar startpunt voor nader onderzoek naar individuele bemanningsleden. Dat levert niet alleen interessante verhalen op, maar ook nieuwe inzichten.

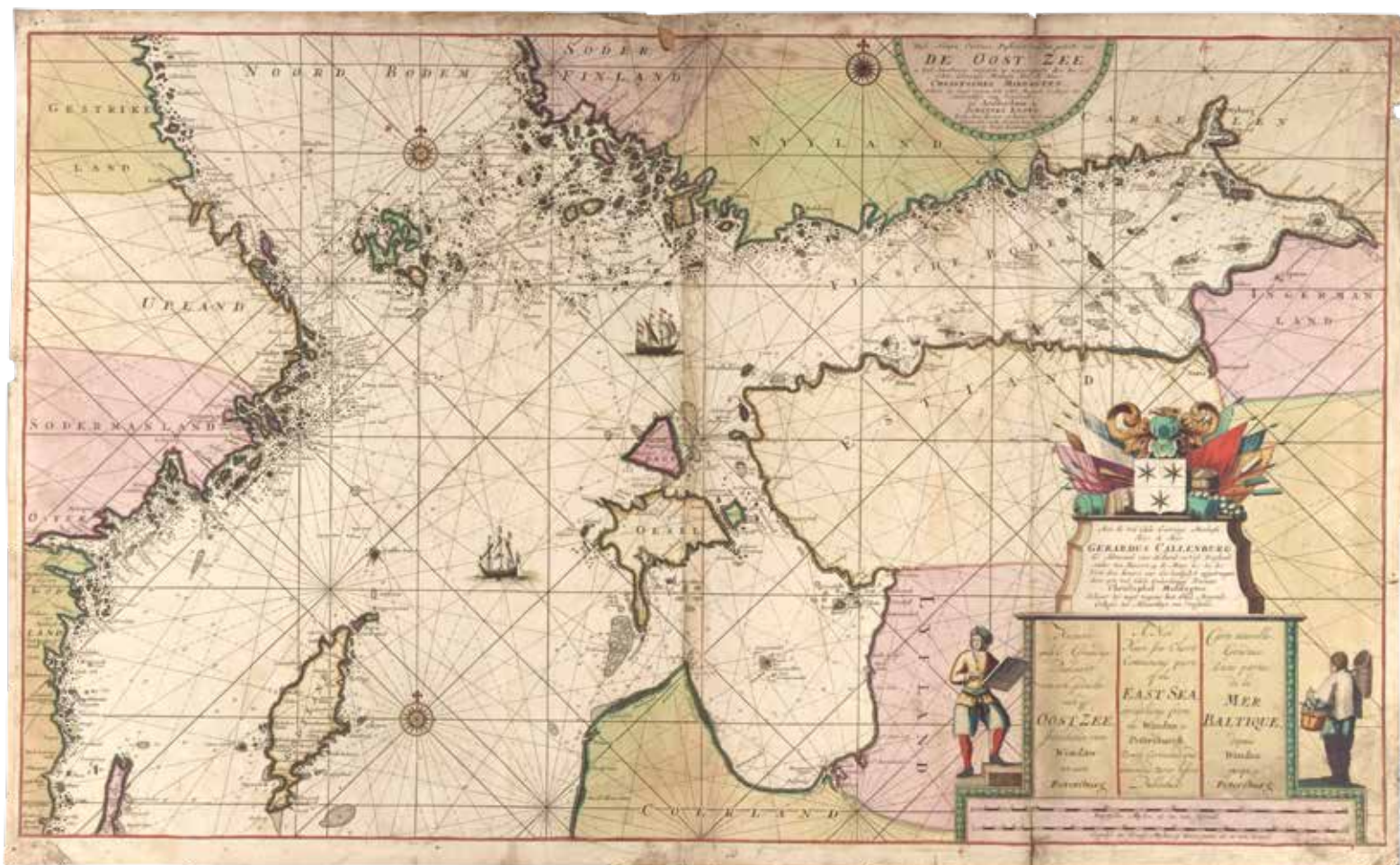
### Reijnder en Wobbe

Reijnder Ottesz van Sneek is een van de Friese matrozen waarover meer bekend is. Hij kwam waarschijnlijk in 1691 ter wereld en monsterde als 17-jarige jongeman aan op

Maandbrief van matroos Wibe Jacobsz van Harlingen. Een maandbrief werd op verzoek van een bemanningslid opgesteld en diende voor hem als betaalmiddel. De houder van de brief had recht op een vierde deel van zijn soldij. [Nationaal Archief]

### Scheepswrak

Bij hydrografisch onderzoek in 2002 kwam de laatste rustplaats van het oorlogsschip *Huis te Warmelo* in beeld. Het ligt ten zuiden van de Finse havenplaats Porvoo, op een diepte van 64 meter. In de daaropvolgende jaren bezochten meerdere duikteams het scheepswrak dat aanvankelijk als het *Kalbådagrund gunship* bekend stond. De identificatie van het goed geconserveerde scheepswrak - de houten scheepsrump is grotendeels intact en de kanonnen met rolpaarden staan nog op het bovendek - liet nog enige tijd op zich wachten. Onderzoekers veronderstelden dat het een Zweeds of Russisch oorlogsschip betrof. Eind 2015 kreeg de identificatie van het scheepswrak een onverwachte wending. Immi Wallin, duiker en eigenaar van het Finse onderzoeksbureau SubZone, ontving uit Nederland gedetailleerde informatie over het vergeten fregat *Huis te Warmelo*. Zij herkende hierin het *Kalbådagrund gunship*.



Dooztzee, op een 18de-eeuwse kaart. Een vrijwel identiek exemplaar speelde een belangrijke rol bij de ontdekking en identificatie van het fregat *Huis te Warmelo*. [Het Scheepvaartmuseum]

het VOC-schip *Beverwaard* dat voor de kamer Hoorn naar Batavia voer. Na terugkeer uit Oost-Indië trouwde Reijnder in 1714 met Heijltje Claas uit Hoorn, de stad waar hij zich ook vestigde. Dat betekent dat de wortels van deze matroos weliswaar in Friesland lagen, maar dat hij daar niet meer woonde. Hij zal niet in Friesland zijn geworven. Mogelijk geldt dat voor meer Friese matrozen op de *Huis te Warmelo*. In een notariële akte van 5 juni 1716 wordt Heijltje Claas aangeduid als weduwe van wijlen Reijnder Ottesz. Het is een aanwijzing dat de Friese matroos niet was teruggekeerd van zijn reis naar de Dooztzee. Heijltje hertrouwde een jaar later. Tussen de namen van de Friese matrozen valt die van Wobbe Benedictus op. Volgens de betaalrol van de *Huis te Warmelo* kwam hij uit Franeker en ontving zijn moeder

Antje Hendriks de resterende soldij van haar zoon. De onderscheidende naam van de matroos is teruggevonden in het archief van het Old Burger Weeshuis van Leeuwarden.

## Doodsklokken voor omgekomen matrozen

Hoewel zijn moeder nog leefde, werd de tienjarige Wobbe met een oudere broer in 1701 in dat weeshuis geplaatst. De wezenadministratie onthult dat de jongens niet uit Franeker kwamen, maar uit het naburige Harlingen waar Wobbe in 1690 was gedoopt. Het weeshuis verschafte Wobbe en



### Zoekt u mee?

Van de 41 Friese matrozen van het fregat *Huis te Warmelo* zijn ongetwijfeld meer gegevens te vinden. Zoekt u mee? Daarvoor is een bezoek aan een archiefinstelling niet direct noodzakelijk. Een handig startpunt is [www.allefriezen.nl](http://www.allefriezen.nl), waarop ongeveer een half miljoen doop-, trouw- en begraafinschrijvingen uit de periode 1680-1720 doorzoekbaar zijn. Ook een aantal andere relevante bronnen is via deze weg op persoonsnaam ontsloten. Misschien bent u zelfs al een naam van een Friese matroos tegengekomen bij onderzoek naar de eigen familiegeschiedenis? Een namenlijst van alle bemanningsleden van de *Huis te Warmelo* staat op [www.fregathuistewarmelo.nl](http://www.fregathuistewarmelo.nl) met daarop ook verhalen over bemanningsleden en archeologische rapporten.

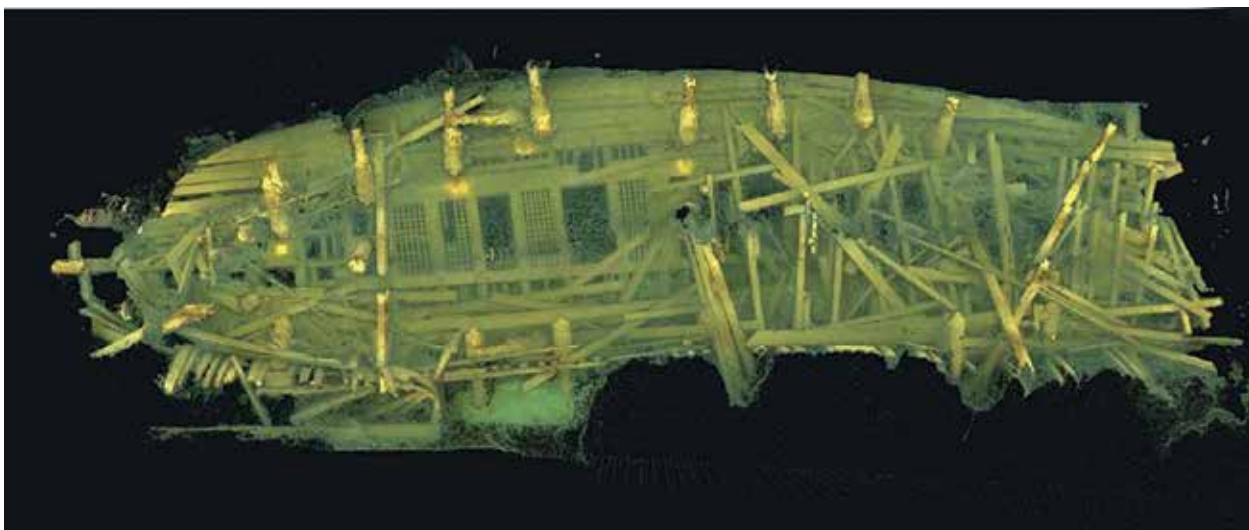
Willem Benedictus onderdak en eten. En ze leerden een ambacht om later op eigen benen te kunnen staan. Gedurende vijf jaar ging Wobbe bij drie verschillende kleermakers in de leer. In 1712 verliet hij het Leeuwarder weeshuis. Het enige wat we over Wobbe Benedictus na zijn weeshuistijd weten, is dat hij drie jaar later als matroos op het fregat *Huis te Warmelo* aanmonsterde.

### Beluiden van de doden

Op 23 december 1715 luidden de doods klokken in Sneek. Daarmee werd aan de inwoners van de stad het overlijden van vier mannen bekendgemaakt. In het zogeheten beluidensboek noteerde de koster van de Martinikerk de volgende namen: twee zonen van Reijer Everts, een zoon van Lou Sickes en een zoon van Leennert Been. Zij waren 'op zee bleven'. Wanneer we de namen uit het beluidensboek van Sneek naast de betaalrol van de *Huis te Warmelo* houden, wordt duidelijk dat zeker drie van de vier overledenen op het verongelukte oorlogsschip dienden. De namen van de vaders kunnen we koppelen aan

respectievelijk Evert Reijers, Sicke Louwes Rensma en Barent Leenders, drie matrozen van de *Huis te Warmelo*. Of de andere zoon van Reijer Everts ook op 25 augustus 1715 in de Golf van Finland de dood vond, is onzeker. In de betaalrol staat namelijk geen tweede matroos met het patroniem Reijers. Overigens bracht het jaar 1715 voor de inwoners van Sneek meer slecht nieuws van zee. Verspreid over het jaar luidden de klokken voor twaalf personen die op zee waren omgekomen. Vier keer gebeurde dat in de eerste helft van het jaar, acht keer in december. In vergelijking met andere jaren was dat uitzonderlijk vaak.

De tijdspanne tussen het beluiden van de doden op 23 december en de ondergang van de *Huis te Warmelo* bedroeg vier maanden. In deze periode keerde het konvooi uit de Oostzee terug. Toen de laatste schepen eind november 1715 de Nederlandse zeegaten waren binnengevaren, zullen Reijer Everts, Lou Sickes en Leennert Been geen hoop meer hebben gehad op een terugkeer van hun zonen. De beluiding van de omgekomen matrozen op een en dezelfde dag wijst op een gecoördineerd en collectief afscheid. <



Fotogrammetrische opname van het bovendek van de *Huis te Warmelo*. [Foto SubZone]

Een kanon op het bovendek van het fregat *Huis te Warmelo*. [Foto SubZone]

#### > Verder lezen?

- **Marc van Alphen**, *Het oorlogsschip als varend bedrijf. Schrijvers, administratie en logistiek aan boord van Nederlandse marineschepen in de 17de en 18de eeuw*, Franeker, 2014
- **Jaap R. Bruijn**, *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de 17e en 18e eeuw*, Amsterdam, 1998
- **Maili Roio, Immi Wallin en Kari Hyttinen**, *Maritime archaeological site survey Huis te Warmelo 1708-1715*, Helsinki-Tallinn, 2017
- **Peter Swart**, 'We found your ship! Fregat Huis te Warmelo en een zoektocht naar zijn bemanning', [www.fregathuistewarmelo.nl](http://www.fregathuistewarmelo.nl)

**Peter Swart** (Hoorn, 1968) studeerde Bedrijfskundige Economie aan de Vrije Universiteit, werkte als IT-consultant en is nu project-leider educatie en presentatie bij het Westfries Archief in Hoorn. Hij vond in 2015 een oude zeekaart die leidde tot de identificatie van het wrak van de *Huis te Warmelo*. Sindsdien doet hij onderzoek naar de bemanningsleden van dit oorlogsschip.